

**ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

КОВАЛЕВСЬКА ЄВГЕНІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 343.98:343.148.22

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
СЕМЕНОВ Віктор Васильович,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Заслужений працівник освіти України
СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ Микола Павлович,
Національна академія Служби безпеки України,
головний науковий співробітник;

кандидат юридичних наук, доцент
ДУНАЄВСЬКА Людмила Григорівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, доцент кафедри
правосуддя юридичного факультету.

Захист відбудеться «26» грудня 2018 р. о 12:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.142.05 ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у Міжнародному бібліотечно-інформаційному центрі ім. Ярослава Мудрого ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розіслано «23» листопада 2018 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. А. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із основних завдань кримінального провадження, яке визначене в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Належно організована професійна діяльність органів досудового розслідування має забезпечити виконання цього завдання.

Останнім часом дедалі частіше спостерігається тенденція до зменшення кількості кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом. Так, за статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) було внесено відомості щодо 71,7 тис. кримінальних правопорушень, вчинених проти життя та здоров'я особи, досудове розслідування у яких здійснюється органами Національної поліції України, у 2014 р. – 61,7 тис., у 2015 р. – 53,3 тис., у 2016 р. – 45,9 тис., у 2017 р. – 38,2 тис., у січні – жовтні 2018 р. – 39,4 тис. Натомість, кількість кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду із обвинувальним актом, складає у 2013 р. – 29,3 тис., у 2014 р. – 21,5 тис., у 2015 р. – 17,3 тис., у 2016 р. – 16 тис., у 2017 р. – 18,1 тис., у січні – жовтні 2018 р. – 14,9 тис. кримінальних правопорушень.

Наразі спостерігається зміна якісних характеристик злочинності, суттєво розширюються її межі. Суб'єкти, які вчиняють кримінальні правопорушення, знаходять нові та добре завуальовані способи вчинення останніх, тому якісне та ефективне розслідування злочинів потребує використання спеціальних знань, зокрема і спеціальних медичних знань. Результат успіху розкриття та розслідування кримінальних правопорушень будь-якого виду безпосередньо залежить від своєчасної та якісної допомоги обізнаних у певній галузі знань осіб. Для одержання доказів у кримінальному провадженні, органи досудового розслідування використовують професійну допомогу фахівців у галузі медицини, залучаючи їх до проведення слідчих (розшукових) дій та судово-медичних експертиз, а також отримуючи консультаційну допомогу.

Вивчення змісту, сутності та правових можливостей використання спеціальних медичних знань у процесі досудового розслідування сприятиме підвищенню ефективності та результативності роботи правоохоронних органів з попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Проблеми використання спеціальних знань на фундаментальному рівні досліджували такі вчені-криміналісти і процесуалісти України та зарубіжних країн, зокрема: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. Я. Горбачевський, Г. І. Грамович, О. О. Ейсман, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, А. М. Кислий, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, О. І. Мотлях, В. Т. Нор, Ю. Ю. Орлов, І. В. Пиріг, М. А. Погорецький, Б. В. Романюк, Є. Р. Росинська, М. В. Салтевський,

М. Я. Сегай, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, В. Г. Хахановський, О. М. Храмцов, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щерабаковський та інші.

Питання використання спеціальних знань, спеціальних медичних знань на дисертаційному рівні та в інших дослідженнях розглядали вчені: В. Д. Арсенєв, А. А. Бабанін, С. С. Бондарь, І. Г. Галдецька, А. М. Денисюк, С. П. Дідковська, Л. Г. Дунаєвська, Є. Я. Костенко, В. М. Махов, Б. В. Михайличенко, В. В. Семенов, І. М. Сорокотягін, В. Ю. Стеценко, В. В. Ціркаль, В. А. Шевчук та ін.

Відзначаючи теоретичну та практичну значущість праць згаданих й інших учених, варто зауважити, що вони не містять єдиного комплексного наукового дослідження, яке б розкривало теоретичні та процесуальні аспекти використання спеціальних медичних знань під час розслідування кримінальних правопорушень на сучасному етапі боротьби зі злочинністю, та з огляду на норми чинного Кримінального процесуального кодексу України, наявну відомчу нормативно-правову базу, останні законодавчі зміни щодо проведення судових експертиз. Багато теоретичних положень щодо використання спеціальних медичних знань залишаються недостатньо розробленими, дискусійними та суперечливими. Саме ці наведені вище обставини у своїй сукупності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження та визначили основні його напрями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015; Плану заходів щодо її реалізації, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393; Стратегії розвитку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 р. та Плану заходів щодо її реалізації, затверджених наказом МВС України від 15 березня 2017 р. № 229; відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 23 грудня 2014 р. (протокол № 23) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 1016, 2014 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у розробці теоретичних основ та практичних засад використання спеціальних медичних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах оновленого кримінального процесуального законодавства, а також у розробленні на їх основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення практики використання спеціальних медичних знань під час досудового розслідування кримінальних проваджень.

Для досягнення зазначеної мети, необхідно розв'язати низку завдань дослідження, зокрема:

- розглянути генезис використання спеціальних медичних знань та запропонувати авторське визначення поняття «спеціальних медичних знань» на підставі аналізу сучасних теоретичних положень криміналістики та теорії судової експертизи, враховуючи новели кримінального процесуального законодавства;

- визначити структуру спеціальних медичних знань;

- розкрити особливості правового статусу спеціаліста – медичного працівника та судово-медичного експерта як самостійних учасників кримінального процесу та сформулювати авторське визначення понять «спеціаліста – медичного працівника» та «судово-медичного експерта»;

- з'ясувати та конкретизувати вимоги, що висуваються до спеціаліста – медичного працівника та судово-медичного експерта для ефективної участі цих осіб у кримінальному провадженні;

- охарактеризувати сферу застосування спеціальних медичних знань у розслідуванні кримінальних проваджень;

- запропонувати та деталізувати наукову класифікацію форм використання спеціальних медичних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень;

- визначити місце висновку судово-медичної експертизи в системі джерел доказів у кримінальному провадженні;

- розглянути особливості використання спеціальних медичних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій;

- сформулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання використання спеціальних медичних знань в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування у зв'язку з використанням спеціальних медичних знань у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, методологічною основою стали загальні закони та категорії теорії пізнання, зокрема положення матеріалістичної діалектики. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобом наукового пошуку, зокрема методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що надали змогу детальніше усвідомити зміст досліджуваних питань дисертації (у всіх її розділах). Історико-правовий метод застосовано для дослідження генезису і стану наукового розроблення проблем використання медичних знань, та розкриття змісту основних понять дисертації на основі наукових поглядів та положень чинного законодавства (підрозділи 1.1–1.3, 2.2, 3.2); порівняльно-правовий метод – під час аналізу норм матеріального і процесуального права національного та міжнародного законодавства, наукових категорій, визначень та підходів (у всіх розділах дисертації); догматичний – при тлумаченні правових і криміналістичних категорій, за допомогою якого поглиблено й уточнено понятійно-категоріальний апарат (підрозділи 1.1, 1.3); системно-аналітичний метод – для узагальнення наукових підходів щодо змісту

спеціальних знань, спеціальних медичних знань (розділ 1); порівняльний аналіз – для класифікації форм та суб'єктів використання спеціальних медичних знань (у підрозділі 1.3, 2.2); аналіз визначень – для поглиблення розуміння поняття спеціальних медичних знань (підрозділ 1.1), а також для характеристики змісту спеціальних медичних знань (підрозділи 1.1, 1.2); понятійного апарату судово-медичної експертизи (підрозділ 3.2); статистичні методи (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – для ілюстрації теоретичних висновків з вивчення даних судової, слідчої та експертної практики стосовно проведення судово-медичної експертизи (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2); соціологічні (анкетування, інтерв'ювання) – для вивчення позицій і думок практичних працівників органів досудового розслідування, судово-медичних експертів та лікарів щодо участі фахівців у галузі медицини під час проведення слідчих (розшукових) дій, та особливостей дослідження об'єктів, що можуть бути доказами у провадженні (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України за період 2013–2018 рр.; результати вивчення 230 судових рішень, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2013–2018 рр.; результати анкетування 95 лікарів закладів охорони здоров'я (у Дніпропетровській, Харківській, Київській областях та місті Києві); зведені дані анкетування та інтерв'ювання 120 судово-медичних експертів Міністерства охорони здоров'я України (у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській, Тернопільській, Харківській областях та м. Києві); узагальнені результати анкетування 130 слідчих Національної поліції України у Дніпропетровській, Івано-Франківській, Запорізькій, Київській, Одеській, Харківській областях та м. Києві.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичній розробці основ та визначенні можливостей використання спеціальних медичних знань у протидії злочинності, а також обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування спеціальних медичних знань при попередженні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. На підставі одержаних результатів сформульовано й обґрунтовано низку нових положень та висновків теоретичного й практичного характеру, зокрема:

вперше:

- запропоновано визначення поняття спеціаліста – медичного працівника;
- визначено структуру спеціальних медичних знань з урахуванням особливостей фаху носіїв цих знань;
- розкрито можливості та перспективи використання в розслідуванні кримінальних правопорушень судово-медичної одонтологічної (стоматологічної) експертизи за новітніми методиками;

удосконалено:

- дефініцію поняття «спеціальні медичні знання», під яким пропонується розуміти знання з традиційної, наукової медицини, застосування яких є доцільним або обов'язковим для встановлення обставин медичного характеру у процесі

доказування в кримінальних провадженнях, та якими володіють фахівці, що мають медичну освіту відповідного освітнього рівня у галузі знань «охорона здоров'я», відповідну спеціальність, професійні навички та досвід роботи;

- визначення поняття судово-медичного експерта як носія спеціальних медичних знань;

- визначення ознак спеціальних медичних знань;

- класифікацію форм використання спеціальних медичних знань у кримінальному провадженні в залежності від процесуальної значущості результатів їх використання (процесуальна та непроцесуальна форми);

- визначення критеріїв, яким повинен відповідати висновок судово-медичного експерта: належність, допустимість, достовірність, достатність, обґрунтованість;

дістали подальшого розвитку:

- алгоритм залучення фахівців у галузі медицини: спеціаліста – медичного працівника чи судово-медичного експерта до участі в слідчих (розшукових) діях;

- обґрунтування необхідності внесення змін у КПК щодо можливості застосовування спеціальних медичних знань до моменту внесення відомостей до ЄРДР про вчинене кримінальне правопорушення;

- критерії вибору слідчим конкретного спеціаліста – медичного працівника або судово-медичного експерта, який залучається до проведення слідчих (розшукових) дій, ґрунтуючись на поінформованості щодо освіти та кваліфікації цих осіб, стажу їх професійної діяльності та досвіду роботи, відповідності спеціалізації згідно потреб у проведенні досліджень;

- обґрунтування необхідності використання спеціальних медичних знань, залучаючи спеціаліста – медичного працівника до участі у розслідуванні не тільки в обов'язкових випадках – у проведенні огляду місця події та огляду трупа, ексгумації, освідчування, судово-медичної експертизи, а й інших слідчих (розшукових) дій;

- визначення можливостей судово-медичної експертизи (в залежності від об'єктів дослідження): експертиза трупів у випадках насильницької смерті; експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що зумовлюють необхідність такої експертизи; експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб; експертиза речових доказів; експертиза за матеріалами кримінальних проваджень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що на основі авторських розробок, у дисертації сформульовані й обґрунтовані теоретичні положення, висновки, надані пропозиції, які впроваджено та надалі може бути використано у:

- *практичній діяльності* органів прокуратури України під час нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють досудове розслідування щодо ефективного використання спеціальних медичних знань під час розслідування кримінальних правопорушень (акт впровадження Прокуратури міста Києва від 20.10.2017 р.); органів досудового розслідування – при розробленні та вдосконаленні відомих нормативно-правових актів, методичних рекомендацій та

проведенні занять у системі службової підготовки (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 15.05.2018 р.); при проведенні судово-медичних експертиз (акт впровадження ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України» від 10.04.2018 р.); під час надання громадянам безоплатної правової допомоги та проведення правороз'яснювальної роботи (акт впровадження Четвертого Київського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги від 13.11.2017 р.); при наданні правової допомоги адвокатами в кримінальних провадженнях (акт впровадження Адвокатського об'єднання «Український правовий альянс» від 06.03.2018 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін «Доказування у кримінальному провадженні», «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», «Судова медицина», а також у межах підвищення кваліфікації слідчих згідно із затвердженими МВС України навчальними програмами післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 26.04.2018 р. та Національного медичного університету імені О. О. Богомольця від 21.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача полягає у його власних теоретичних розробках, що становлять наукову новизну одержаних результатів. Дисертацію виконано автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки, що викладені в дисертації та виносяться на захист, є результатом особистих досліджень автора. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих робіт, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднені у вигляді доповідей і виступів на науково-теоретичних та практичних конференціях, круглому столі: «Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки» (м. Київ, 23 січня 2015 р.); «Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів» (м. Київ, 25 лютого 2015 р.); «Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України» (м. Київ, 8–9 вересня 2017 р.); «Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ» (м. Одеса, 15–16 вересня 2017 р.); «Юридична наука і практика: пошук правової гармонії» (м. Київ, 5 жовтня 2017 р.); «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м. Дніпро, 6–7 жовтня 2017 р.); «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 6–7 жовтня 2017 р.); «Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів» (м. Київ, 13–14 жовтня 2017 р.); «Актуальні проблеми права на сучасному етапі розвитку державності» (м. Люблін, Республіка Польща, 20–21 жовтня 2017 р.); «Юриспруденція – базова складова частина інтеграційних процесів та сучасної правової поведінки» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 3–4 листопада 2017 р.); «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової медицини» (м. Київ, 24 листопада 2017 р.); «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 19–20 січня 2018 р.); «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи

України» (м. Львів, 26–27 січня 2018 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 21 науковій публікації, з-поміж яких шість статей – у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, а також у чотирнадцяти тезах доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій та круглому столі.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 298 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 213 сторінок. Список використаних джерел налічує 384 найменування і займає 37 сторінок, а 8 додатків розміщено на 35 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та завдання, об'єкт, предмет та методологічні засади дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; надано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні основи використання спеціальних медичних знань в розслідуванні злочинів» складається з трьох підрозділів і формує загальні уявлення про поняття, природу, структуру та генезис інституту спеціальних медичних знань у розслідуванні злочинів, а також розкриває питання процесуального статусу спеціаліста – медичного працівника та судово-медичного експерта, як суб'єктів, які володіють спеціальними медичними знаннями, та висвітлює питання щодо можливості слідчого використовувати власні спеціальні медичні знання у процесі розслідування злочинів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття спеціальних медичних знань в розслідуванні злочинів»* визначено, що однією з проблем, що виникають при використанні спеціальних медичних знань у досудовому розслідуванні та судовому розгляді кримінальних проваджень, є питання щодо природи, змісту та структури спеціальних медичних знань, які сьогодні, як і протягом багатьох років, залишаються дискусійними серед науковців і практиків.

За результатами вивчення історії розвитку та використання спеціальних медичних знань у діяльності із розслідування кримінальних правопорушень виокремлено такі історичні періоди:

1) період становлення та офіційного визнання судово-медичних знань (3000 рр. до н. е. – VI ст. н. е.), що характеризувався початком використання спеціальних медичних знань у судочинстві та першими спробами правової регламентації проведення медичних досліджень та правил огляду трупів, а також

зародженням відомих нині слідчих (розшукових) дій – медичного освідчування особи та проведення судово-медичної експертизи;

2) період раннього середньовіччя (VII ст. н. е. – XVII ст. н. е.), який хоча й не характеризувався розвитком самої судової медицини, проте відзначився появою пам'яток права, що закріплюють обов'язок проведення судово-медичної експертизи та такої форми використання спеціальних медичних знань, як допомога лікаря;

3) період існування Московської держави (XVI ст. – XVII ст.), що характеризувався появою перших наукових праць із судової медицини, початком складання зразків судово-медичного висновку, проведенням судово-медичного огляду та створенням органів державного управління, що керували усією лікарською й аптечною службою;

4) Царський період (XVII ст. – перша половина XIX ст.), який пов'язаний із прийняттям воїнського артикулу Петра I (1715 р.), Зводу законів кримінальних (1832 р.), що передбачали обов'язковий розтин трупів у випадках раптової та насильницької смерті. Удосконалюється правове регулювання проведення досліджень, як способу отримання доказової інформації;

5) науково-експериментальний період або дореволюційний (друга половина XIX ст. – 1917 р.), що характеризувався прийняттям Статуту кримінального судочинства (1864 р.), у якому вперше чітко визначені поняття спеціальних знань та такого суб'єкту як фахівець, а також законодавчо врегульовано питання про таку форму використання спеціальних знань, як судова експертиза. Формується система медичних установ, що проводять експертні дослідження;

6) революційний та радянський періоди (1917 р. – 1991 р.), які відзначились подальшим інтенсивним розвитком судової медицини, прогресивними змінами організаційної структури судово-медичної служби та законодавчою регламентацією правового статусу судово-медичного експерта;

7) період незалежної України (1991 р. – до теперішнього часу), протягом якого з'являються нові законодавчі та відомчі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність носіїв спеціальних медичних знань: спеціалістів – медичних працівників та судово-медичних експертів, а також регулюють процесуальні аспекти залучення таких осіб до розслідування кримінальних правопорушень.

На основі проаналізованих праць учених-криміналістів та судових медиків, які займалися та займаються дослідженням змісту спеціальних та спеціальних медичних знань, а також із огляду на дослідження поняття «медичні знання», було сформовано авторське визначення поняття «спеціальні медичні знання». В основу сформованого визначення лягли такі складові: 1) медична – медичні знання, які відповідно поділяються в залежності від видів медичної науки; 2) процесуальна – КПК регламентується доцільність та обов'язковість використання цих знань під час розслідування кримінальних проваджень; 3) освітня – фахівці, що володіють медичними знаннями, повинні відповідати певним освітнім та кваліфікаційним вимогам; 4) професійна – наявність професійних навичок та досвіду роботи.

У підрозділі 1.2 «Структура спеціальних медичних знань в розслідуванні злочинів» доводиться, що з'ясування обсягу й структури спеціальних знань є

важливим, насамперед, для визначення функцій та меж компетенції обізнаних осіб. Визначивши структуру спеціальних знань та їх обсяг, можна робити висновок про ступінь оволодіння ними конкретною особою, тобто отримати уявлення про її компетентність.

Традиційно структуру спеціальних знань у теорії кримінального процесу та криміналістики представляють у вигляді трьохелементної системи: знання, навички, вміння. Деякі вчені виділяють у структурі спеціальних знань практичний досвід, вміння і навички. На основі здійсненого аналізу наукових досліджень з визначення структури спеціальних знань, запропоновано авторську структуру спеціальних медичних знань, яка складається з: 1) теоретичних знань з різних галузей медичної науки, отриманих спеціалістом – медичним працівником (лікарем) або судово-медичним експертом під час навчання та професійної підготовки; 2) професійних навичок з відповідної лікарської спеціальності; 3) професійних вмінь з відповідної лікарської спеціальності; 4) професійного досвіду, як необхідної умови компетентності обізнаної особи.

Спеціальні медичні знання, які застосовуються обізнаними особами, безпосередньо у своїй структурі містять різні види медичних знань, які віднесені до галузі «охорона здоров'я» (педіатрія, акушерство та гінекологія, хірургія, гістологія, цитологія, стоматологія та ін.).

У підрозділі 1.3 *«Характеристика суб'єктів спеціальних медичних знань»* зазначено, що з-поміж основних суб'єктів, які використовують спеціальні медичні знання, кримінальний процесуальний закон виділяє спеціаліста та експерта в ролі яких виступають спеціаліст – медичний працівник (лікар, медична сестра, медичний брат, фельдшер) та судово-медичний експерт.

Розглянуто законодавчі дефініції спеціаліста та судового експерта, досліджено їх правовий статус у кримінальному провадженні, зосереджено увагу на необхідності визначення компетентності таких осіб при залученні до участі в досудовому розслідуванні та судовому розгляді. Акцентовано увагу на тому, що визначені законодавцем особи, які застосовують спеціальні медичні знання, обов'язково повинні мати відповідну освіту та кваліфікацію у галузі медицини.

Проаналізувавши існуючі визначення, було удосконалено тлумачення поняття «судово-медичного експерта» та сформульовано визначення поняття «спеціаліста – медичного працівника».

З огляду на дискусійні думки вчених із питань можливості використання слідчим власних спеціальних знань у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, сформовано висновок, що слідчий, для отримання об'єктивної інформації та доказів у кримінальному провадженні, повинен використовувати винятково професійні знання фахівців у галузі медицини – спеціаліста – медичного працівника або судово-медичного експерта.

Проведені емпіричні дослідження показали, що 68,5 % слідчих Національної поліції України вважають рівень своїх спеціальних медичних знань недостатнім для їх використання при проведенні слідчих (розшукових) дій, а 60,8 % опитаних респондентів підтвердили факт залучення спеціалістів – медичних працівників або судово-медичних експертів до участі в слідчих (розшукових) діях.

Набуті під час навчання у вищих навчальних закладах знання з основ медицини та домедичної допомоги слідчий може використовувати лише для організації проведення слідчої (розшукової) дії, для вибору фахівця з необхідною спеціалізацією, кваліфікацією, освітою, досвідом роботи, для грамотного формування переліку питань, грамотного формулювання запитань до експерта або спеціаліста, але ні в якому разі не застосовувати ці знання персонально, замінюючи при цьому собою експерта або спеціаліста та/або виконуючи їх функції.

Розділ 2 «Використання спеціальних медичних знань як засіб отримання інформації про злочин» складається із трьох підрозділів і присвячений визначенню сфери та значення використання спеціальних медичних знань у розслідуванні злочинів (та їх ролі в кримінальному провадженні), а також з'ясуванню в яких саме формах використовуються ці знання.

У підрозділі 2.1 *«Розслідування окремих видів злочинів як сфера використання спеціальних медичних знань»* визначено, що обґрунтоване використання у кримінальному провадженні спеціальних медичних знань є суттєвим чинником, що підвищує якість та ефективність досудового розслідування та судового розгляду.

Необхідність використання спеціальних медичних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень зумовлена складністю та специфікою процесу доказування, та неможливістю розслідування деяких видів кримінальних правопорушень без залучення носіїв спеціальних медичних знань. Останнім часом все частіше до участі в кримінальному провадженні залучаються особи, які володіють спеціальними медичними знаннями. Так, згідно з результатами проведеного анкетування, 54,2 % опитаних судово-медичних експерти були залучені до проведення слідчих (розшукових) дій. Це співпадає з кількісним показником опитаних практичних працівників Національної поліції України (60,8 %). Насамперед, це визначається власне поступовим розвитком медичної науки, що відкриває дедалі ширші можливості для впровадження в практику судочинства нових і все більш ефективних засобів виявлення, фіксації і дослідження доказів у межах різних слідчих (розшукових) дій, нових тактичних прийомів і методик розслідування.

Необхідність використання спеціальних медичних знань залежить не від виду кримінального правопорушення, а від конкретних обставин його вчинення. Застосування спеціальних медичних знань, безумовно, можливе під час розслідування будь-якого злочину (від злочинів проти основ національної безпеки України до злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку), якщо це є доцільним для встановлення чи пояснення його обставин. Але, керуючись наведеним у Кримінальному кодексі України розподілом злочинів за видовою і родовою приналежністю, увагу було зосереджено на окремих категоріях злочинів (злочини проти життя та здоров'я особи; проти волі, честі та гідності особи; проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, тощо), під час розслідування яких найбільше застосовуються спеціальні медичні знання, та наведено відповідні практичні випадки застосування таких знань. При розслідуванні цих категорій злочинів,

спеціальні знання можна використовувати шляхом проведення судово-медичних експертиз, судово-медичного освідчування, залучення спеціаліста – медичного працівника до участі у слідчих (розшукових) діях.

Вивчення кримінальних проваджень, результати опитування респондентів, аналіз та узагальнення наукових досліджень учених-криміналістів дали змогу сформулювати основні цілі використання спеціальних медичних знань, які полягають у: 1) сприянні повному і швидкому розслідуванню злочинів; 2) встановленні істини у кримінальному провадженні; 3) дослідженні певних об'єктів і явищ; 4) отриманні необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних та обґрунтованих рішень у справі; 5) сприянні виявленню, фіксації і вилученню доказів та з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих (розшукових) дій; 6) розробці технічних і тактичних засобів та методів збирання доказів. Своєчасне й обґрунтоване використання спеціальних медичних знань для пошуку, виявлення, вилучення, фіксації, дослідження матеріальної інформації суттєво розширює можливості виявлення фактів, необхідних для оцінки доказів у межах досудового розслідування кримінальних правопорушень.

У підрозділі 2.2 «*Форми використання спеціальних медичних знань в розслідуванні злочинів*» аргументовано, що застосування спеціальних медичних знань на стадії досудового розслідування базується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста – фахівця в галузі медицини й судово-медичного експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками. При вирішенні питання про необхідність застосування спеціальних медичних знань, слідчий повинен враховувати конкретні обставини кримінального правопорушення, визначити форму використання цих знань.

На основі зробленого аналізу наукових досліджень учених-криміналістів, які вивчали форми використання спеціальних знань загалом та спеціальних медичних знань зокрема, було сформульовано авторську класифікацію форм використання спеціальних медичних знань з відповідною деталізацією. Визначено, що використання спеціальних медичних знань може відбуватись у процесуальних та непроцесуальних формах.

Встановлено, що найбільш застосованою формою використання спеціальних медичних знань під час здійснення кримінального провадження є судово-медична експертиза. 96,7 % опитаних нами судово-медичних експертів брали участь у такій слідчій (розшуковій) дії як судово-медична експертиза, натомість тільки 54,2 % респондентів брали участь як спеціалісти в інших слідчих (розшукових) діях. Однак рекомендовано слідчим не зміщати центр уваги на можливості судово-медичної експертизи, а більше використовувати допомогу осіб, що володіють спеціальними медичними знаннями під час проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Наведено аргументи щодо отримання можливості використання спеціальних медичних знань до моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР. Відсутність самостійної стадії кримінального процесу, де здійснюється перевірка заяв та повідомлень про злочини, призводить до

неможливості об'єктивно прийняти рішення за заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення, тобто термін, що встановив законодавець (24 години), не може бути виконаний ні теоретично, ні практично через об'єктивні обставини. Тобто до моменту внесення відомостей в ЄРДР, задля встановлення наявності підстав для порушення кримінального провадження, слідчий або прокурор можуть звернутись за консультативною допомогою до спеціаліста або експерта. Запропоновано внести відповідні зміни до ст. 214 КПК. Доцільність таких законодавчих змін підтримало 64,2 % опитаних судово-медичних експертів та 60,8 % слідчих Національної поліції України.

У підрозділі 2.3 *«Висновок судово-медичного експерта та його оцінка слідчим»* визначено, що для закріплення результату використання спеціальних медичних знань у формі проведення судово-медичної експертизи, судово-медичний експерт оформляє відповідний висновок. Висновок судово-медичного експерта є джерелом доказів у кримінальному провадженні та містить сукупність фактичних даних, встановлених у результаті дослідження матеріальних об'єктів, а також відомостей, отриманих під час проведення інших слідчих (розшукових) дій. Незважаючи на те, що КПК правила оцінки висновку експерта належним чином не регламентує, слідчому та суду (слідчому судді) необхідно оцінювати висновок експерта з точки зору його достовірності й доказового значення. Якщо слідчий чи суд (слідчий суддя) розуміють, що для оцінки висновку їм недостатньо власних знань, то вони можуть залучити до оцінки висновку осіб, які володіють спеціальними медичними знаннями.

Належна оцінка висновку експерта буде можливою тоді, коли слідчий, прокурор, суд (слідчий суддя) та сторона захисту будуть постійно слідкувати за розвитком медичної науки, розширенням її можливостей, удосконаленням методів дослідження.

Розділ 3 «Практика використання спеціальних медичних знань в кримінальному судочинстві» складається з двох підрозділів і присвячений розкриттю видів і змісту слідчих (розшукових) дій, під час яких можливе застосування спеціальних медичних знань; дослідженню змісту судово-медичної експертизи як форми використання спеціальних медичних знань, законодавчих прогалин у регламентації її проведення та недоліків у практичній діяльності судово-медичних експертів.

У підрозділі 3.1 *«Залучення спеціаліста – медичного працівника до проведення слідчих (розшукових) дій»* визначено, що однією з процесуальних форм використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів є участь відповідного спеціаліста в слідчих (розшукових) діях. Слідчий має право залучити спеціаліста – медичного працівника для участі у підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій, для отримання роз'яснень зі спеціальних питань, що виникають під час їх проведення, фіксації їх перебігу та отриманих результатів. Однак проведене анкетування показало, що 60,8 % слідчих залучали спеціалістів – медичних працівників або судово-медичних експертів до участі в слідчих (розшукових) діях. Цей показник підтвердили результати опитаних судово-медичних експертів (68,3 %), яких не залучали до слідчих (розшукових) дій.

З огляду на закріплені в КПК слідчі (розшукові) дії та окремі випадки залучення спеціаліста – медичного працівника (лікаря) або судово-медичного експерта, зроблено висновок, що фахівці в галузі медицини залучаються до проведення в основному для: 1) огляду місця події та огляду трупа; 2) ексгумації; 3) освідування; 4) слідчого експерименту; 5) отримання зразків для експертизи; 6) проведення експертизи; 7) проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи.

Досліджуючи слідчі (розшукові) дії, для проведення яких залучаються фахівці з медичних галузей, розкрито алгоритм залучення слідчим спеціаліста – медичного працівника та судово-медичного експерта. Цей алгоритм базується винятково на досвіді практичної діяльності слідчих та існуючих нормативно-правових актах, і може бути використаним як криміналістична рекомендація.

У підрозділі 3.2 «Сучасні можливості судово-медичних експертиз» визначено, що судово-медична експертиза – це самостійний клас судових експертиз, які проводять із застосуванням спеціальних знань щодо матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває у провадженні органів досудового розслідування або суду. Судово-медичні експертизи є важливим джерелом отримання доказової інформації у кримінальному судочинстві. Вони характеризуються такими основними ознаками: 1) використанням спеціальних медичних знань; 2) проведенням досліджень з метою встановлення обставин, які мають важливе значення для вирішення справи; 3) процесуальною формою проведення експертизи; 4) оформленням результатів у спеціальному процесуальному документі – висновку експерта; 5) безпосереднім дослідженням об'єктів експертизи; 6) проведенням спеціально визначеними законом суб'єктами – судово-медичними експертами.

До компетенції судово-медичної експертизи належить: 1) експертиза трупів у випадках насильницької смерті; 2) експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що зумовлюють необхідність такої експертизи; 3) експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб; 4) експертиза речових доказів; 5) експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних проваджень.

Розкриті можливості нового різновиду судово-медичної експертизи, що широко використовується у світі і набуває практичного значення в розслідуванні злочинів і в Україні – судово-медичної одонтології, предметом дослідження якої є судово-медичні питання, що обмежуються тільки щелепно-лицевою ділянкою голови, порожниною рота, її органами та іншими анатомічними утвореннями, а також її фізіологічними рідинами, стосовно яких у слідства або суду можуть виникнути питання медичного або біологічного характеру.

Результати опитування судово-медичних експертів, як носіїв спеціальних медичних знань, свідчать, що практичні працівники виділяють низку проблемних питань та прогалин у законодавстві при регулюванні організації проведення судово-медичних експертиз.

Так, опитані респонденти вказують на такі недоліки: неналежна увага слідчого стосовно можливостей судово-медичних експертиз та застосування спеціальних медичних знань у процесі розслідування кримінальних

правопорушень (72,5 % опитаних); відсутність законодавчо закріплених методик проведення експертиз (70 %); недостатня кількість проведення спільних конференцій, нарад, круглих столів, під час яких обговорюються можливості та нові методики проведення судово-медичних експертиз (56,7 %); законодавчі зміни в призначенні проведення судово-медичних експертиз винятково судом (65,8 %); велика навантаженість на судово-медичного експерта (90 %); необхідність ухвалення Закону України «Про основні засади провадження діяльності у сфері судово-медичної експертизи», який би комплексно регламентував проведення судово-медичних експертиз та усунув усі законодавчі прогалини (81,7 %).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення наукових джерел, досліджено законодавство, правозастосовну практику та запропоновано нове вирішення наукового завдання, суть якого полягає в усебічному та комплексному вивченні сучасних проблемних питань використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів та розробці практичних положень і рекомендацій щодо їх ефективного застосування.

За результатами проведеного дослідження, сформульовано такі висновки:

1. Із метою визначення поняття та змісту спеціальних медичних знань, вивчено історію розвитку залучення фахових медичних знань у діяльність із розслідування злочинів та запропоновано розмежування історичних періодів використання спеціальних медичних знань. Основою такого розмежування слугували особливості еволюції нормативного регулювання інституту залучення у кримінальне судочинство осіб, які володіли спеціальними медичними знаннями; розвиток науки судової медицини; формування системи державних органів та установ, що проводили судово-медичну експертизу.

Сформоване авторське визначення поняття спеціальних медичних знань, під яким пропонується розуміти знання з традиційної, наукової медицини, застосування яких є доцільним або обов'язковим для встановлення обставин медичного характеру у процесі доказування в кримінальних провадженнях, та якими володіють фахівці, що мають медичну освіту та кваліфікацію у галузі знань «охорона здоров'я», відповідну спеціальність, професійні навички та досвід роботи.

2. Обґрунтовано, що в основу будови структури спеціальних медичних знань покладено класичну структуру спеціальних знань та зроблено акцент на наявність медичної складової: знань з різних галузей медичної науки, спеціальної медичної освіти та лікарської спеціальності, а також здобутим медичним працівником або судово-медичним експертом професійним досвідом.

За результатами вивчення сутності та змісту спеціальних медичних знань, визначені характерні їх ознаки, зокрема: 1) сукупність професійних знань у галузі медицини, а також навичок із їх застосування; 2) ними володіє обмежене коло осіб, що мають відповідну теоретично-практичну медичну підготовку; 3) характеризують професійну медичну діяльність; 4) необхідні для всебічного,

повного та об'єктивного з'ясування обставин, які входять до предмету доказування; 5) порядок їх застосування регламентований законом; 6) сфера їх реалізації не обмежується будь-якою стадією кримінального провадження; 7) можуть застосовуватися на всіх етапах процесу доказування – при збиранні, перевірці та оцінці доказів.

3. Використання спеціальних медичних знань у кримінальному провадженні здійснюється за участю спеціалістів – медичних працівників (лікарів) та судово-медичних експертів, тобто незацікавлених у результатах досудового розслідування осіб, які володіють спеціальними медичними знаннями та навичками, та запрошуються для участі в процесуальних діях слідчим, прокурором, судом для вирішення спеціальних питань, що виникають при розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень.

Доведено, що слідчий може використовувати набуті під час навчання знання з основ медицини лише для правильної та ефективної організації проведення слідчих (розшукових) дій, та, відповідно, не може підмінювати собою спеціаліста або експерта як учасників кримінального провадження. Слідчий несе передбачену законом відповідальність за належну організацію процесу отримання об'єктивної інформації та доказів у кримінальному провадженні.

4. Запропоновано авторське визначення поняття судово-медичного експерта та сформульовано визначення поняття спеціаліста – медичного працівника, а також досліджено компетентність фахівця у галузі медицини та її складові.

Спеціаліст – медичний працівник – це не зацікавлена в результатах провадження особа з вищою медичною освітою, відповідною спеціальністю за необхідності, професійним досвідом, яка володіє медичними знаннями і може надавати допомогу слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Судово-медичний експерт – це не зацікавлена в результатах провадження особа з вищою медичною освітою, кваліфікацією «лікар» із певної спеціальності та навичками професійної діяльності, яка атестована у визначеному законодавством порядку, володіє необхідними медичними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення судово-медичної експертизи та надання висновку з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань, а в разі порушення процесуальних вимог, несе відповідальність, передбачену законом.

5. Використання спеціальних медичних знань може відбуватись при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, але сферою використання виокремлено ті категорії кримінальних правопорушень, під час розслідування яких найдоцільніше застосовувати спеціальні медичні знання: злочини проти життя та здоров'я особи (умисне вбивство, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, умисне нанесення тілесних ушкоджень, побої, катування, злочини вчинені медичними працівниками тощо); проти волі, честі та гідності особи; проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (згвалтування, розбещення неповнолітніх); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх

аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку); у сфері службової діяльності (перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення медичної документації).

6. Ґрунтуючись на нормах КПК та на практиці розслідування злочинів, побудована та деталізована класифікація форм використання спеціальних медичних знань у залежності від процесуальної значущості результатів їх використання (процесуальна та непроцесуальна форми). Процесуальні форми: 1) участь як спеціаліста фахівця в галузі медицини (лікаря) в провадженні слідчих (розшукових) дій; 2) участь судово-медичних експертів при проведенні судово-медичної експертизи; 3) участь фахівця в галузі медицини (лікаря) під час здійснення контрольно-перевірочної діяльності; 4) довідкова діяльність фахівця у галузі медицини без залучення його до участі в слідчих (розшукових) діях, яка має офіційне вираження у видачі спеціалістом – медичним працівником – письмових висновків чи довідок. Непроцесуальні форми: 1) консультації фахівців у галузі медицини до або після проведення слідчих (розшукових) дій; 2) науково-технічна допомога фахівців у галузі медицини; 3) дослідницька робота; 4) проведення експертних досліджень фахівцями у галузі медицини на замовлення сторони обвинувачення чи сторони захисту у кримінальному провадженні, результати яких можуть бути взяті на розсуд суду до уваги на стадії судового розгляду.

7. Для закріплення результату використання спеціальних медичних знань судово-медичний експерт оформляє відповідний висновок. Обґрунтовано, що висновок експерта як джерело доказів у провадженні має бути оцінений слідчим, прокурором та судом (слідчим суддею) з огляду на відповідні критерії оцінювання. Слідчий, прокурор чи суд (слідчий суддя) за відсутності або недостатньому рівні власних знань у галузі медицини для оцінки висновку, можуть залучити осіб, які володіють спеціальними медичними знаннями.

8. Слідчі (розшукові) дії є однією із процесуальних форм використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів, і зумовлені участю спеціаліста – медичного працівника або судово-медичного експерта, які залучаються слідчим. На підставі здійсненого аналізу норм КПК, зроблено висновок, що спеціалісти – фахівці в галузі медицини, здебільшого залучаються під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 227 КПК), пред'явлення особи для впізнання (ч. 8 ст. 228 КПК), пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК), огляду (ч. 3 ст. 237 КПК), слідчого експерименту (ст. 240 КПК), освідчування особи (ч. 2 ст. 241 КПК), отримання зразків для експертизи (ч. 1 ст. 245 КПК).

У результаті проведеного дослідження встановлено, що саме судово-медичній експертизі, як формі використання спеціальних медичних знань, практичні працівники віддають перевагу. 73 % опитаних слідчих Національної поліції України та 65 % судово-медичних експертів МОЗ України вважають судово-

медичну експертизу найефективнішою формою використання спеціальних медичних знань.

9. Перспективним є використання на практиці розслідування нового виду судово-медичної експертизи – судово-медичної одонтологічної (стоматологічної) експертизи, яка широко використовується у світі і набуває практичного значення в розслідуванні злочинів і в Україні, зокрема й для ідентифікації осіб за стоматологічним статусом.

Обґрунтовано, що для подальшого ефективного використання спеціальних медичних знань, необхідно удосконалити чинне законодавство.

Зокрема, запропоновано внести зміни до ст. 214 КПК, зміст яких становить надання слідчому або прокурору права звернення до спеціаліста чи експерта за консультативною допомогою до моменту внесення відомостей до ЄРДР, у разі виявлення ознак кримінального правопорушення, з метою отримання доказів або їх збереження щодо вчинених кримінальних правопорушень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ковалевская Е. В. Заключение эксперта как результат использования специальных медицинских знаний в уголовном производстве. *Международный научно-практический правовой журнал «Legea și viața»*. Кишинёв, 2017. № 10/2 (310). С. 42–44.

2. Ковалевська Є. В. Правове регулювання участі суб'єктів, що володіють спеціальними медичними знаннями в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2017. № 3 (104). С. 165–175.

3. Ковалевська Є. В. Взаємодія між учасниками кримінального провадження в процесі застосування спеціальних медичних знань: поняття та принципи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10 (260). С. 233–236.

4. Ковалевська Є. В. Значення застосування спеціальних медичних знань в кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. Запоріжжя, 2017. № 3 (28). С. 148–152.

5. Ковалевська Є. В. Форми використання спеціальних медичних знань в розслідуванні злочинів. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 256–261.

6. Ковалевська Є. В. Деякі правові аспекти взаємодії слідчого з особами, що володіють спеціальними медичними знаннями. *Судова та слідча практика в Україні*. Херсон, 2017. № 5. С. 109–112.

7. Ковалевська Є. В. Процесуальні та кваліфікаційні вимоги до правосуб'єктності спеціаліста-медика та судового експерта, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2017. № 2 (14). С. 267–281.

8. Ковалевська Є. В. Важливість застосування спеціальних медичних знань при розкритті злочинів. *Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (Київ, 23 січ. 2015 р.). Київ, 2015. С. 276–277.

9. Ковалевська Є. В. Значення використання генотипоскопії як виду спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали круглого столу* (Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ, 2015. URL: <http://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/zbirniki/zb-krum-ekspert.pdf>.

10. Ковалевська Є. В. Значення використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів. *Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Київ, 8–9 верес. 2017 р.). Київ, 2017. С. 76–80.

11. Ковалевська Є. В. Процесуальні засади участі спеціаліста-медика та експерта в розслідуванні злочинів. *Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Одеса, 15–16 верес. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 90–93.

12. Ковалевська Є. В. Оцінка висновку експерта як результату використання спеціальних медичних знань в кримінальному провадженні. *Юридична наука і практика: пошук правової гармонії: матеріали Міжнар. юрид. наук.-практ. конфер.* (Київ, 5 жовт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 152–154.

13. Ковалевська Є. В. Правові аспекти участі судово-медичного експерта в кримінальному провадженні. *Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Дніпро, 6–7 жовт. 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 106–109.

14. Ковалевська Є. В. Правові аспекти участі спеціаліста-медика в кримінальному провадженні. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конфер.* (Херсон, 6–7 жовт. 2017 р.). Херсон, 2017. С. 74–78.

15. Ковалевська Є. В. Правосуб'єктність судово-медичного експерта в процесі розслідування злочинів. *Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Київ, 13–14 жовт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 141–143.

16. Ковалевська Є. В. Судова експертиза як форма використання спеціальних медичних знань. *Актуальні проблеми права на сучасному етапі розвитку державності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Люблін, Республіка Польща, 20–21 жовт. 2017 р.). Люблін, 2017. С. 225–228.

17. Ковалевська Є. В. Актуальні питання взаємодії між учасниками кримінального провадження в процесі застосування спеціальних медичних знань. *Юриспруденція – базова складова частина інтеграційних процесів та сучасної правової поведінки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер.* (Кишинів, Республіка Молдова, 3–4 листоп. 2017 р.). Кишинів, 2017. С. 287–289.

18. Ковалевська Є. В. Аспекти використання спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової медицини: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конфер.* (Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч. Київ, 2017. Ч. 2. С. 172–176.

19. Ковалевська Є. В. Реформаційні новели судової реформи в Кримінальному процесуальному кодексі. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання*

суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. (Харків, 19–20 січ. 2018 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. С. 82–86.

20. Ковалевська Є. В. Законодавчі зміни в проведенні судових експертиз в рамках кримінальних проваджень. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 26–27 січ. 2018 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 109–112.

21. Ковалевська Є. В. Можливості спеціальних медичних знань в процесі доказування. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ, 2018. С. 145–147.

АНОТАЦІЯ

Ковалевська Є. В. Використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». – Київ, 2018.

У дисертації на основі вивчення положень вітчизняного законодавства, наукових праць, літературних джерел, результатів узагальнення слідчої, судової практики та офіційної статистики викладено комплекс проблемних питань, що виникають при використанні спеціальних медичних знань під час досудового розслідування, зокрема, при проведенні судово-медичної експертизи. Проаналізовано наукові визначення понять спеціальні знання та спеціальні медичні знання. Сформульовано авторське визначення поняття спеціальні медичні знання. Визначено структуру спеціальних медичних знань. Удосконалено та запропоновано власні визначення поняття спеціаліста – медичного працівника та судово-медичного експерта. Досліджено можливість та доцільність слідчого використовувати власні медичні знання при розслідуванні злочинів. Запропоновано класифікацію форм використання спеціальних медичних знань у залежності від процесуальної значущості результатів їх використання (процесуальна та непроцесуальна). Окреслено, що слідчі (розшукові) дії та проведення судово-медичної експертизи є основними формами використання спеціальних медичних знань. Визначено слідчі (розшукові) дії, під час яких використовують спеціальні медичні знання обізнаних осіб. Досліджено алгоритм залучення спеціальних медичних знань при проведенні слідчих (розшукових) дій. Розкрито компетенцію судово-медичної експертизи в залежності від об'єктів дослідження. Визначено законодавчі прогалини в процесуальному регулюванні використання спеціальних медичних знань та сформовані відповідні рекомендації та пропозиції.

Ключові слова: консультативна допомога спеціаліста, лікар у кримінальному провадженні, спеціаліст, спеціаліст – медичний працівник, судово-медичний експерт, судово-медична експертиза, спеціальні медичні знання, форми використання спеціальних медичних знань.

АННОТАЦИЯ

Ковалевская Е. В. Использование специальных медицинских знаний при расследовании преступлений. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – ЧАО «Высшее учебное заведение «Межрегиональная Академия управления персоналом». – Киев, 2018.

В диссертации на основе изучения положений отечественного законодательства, научных трудов, литературных источников, результатов обобщения следственной, судебной практики и официальной статистики определен и изложен комплекс проблемных вопросов, возникающих при использовании специальных медицинских знаний во время досудебного расследования, в том числе, при проведении судебно-медицинской экспертизы.

Проанализировано научные определения понятий специальные знания и специальные медицинские знания. По результатам изучения доктринальных и нормативных источников, сформировано авторское определение понятия специальных медицинских знаний. Определено структуру специальных медицинских знаний.

Усовершенствованы и предложены собственные определения понятия специалиста – медицинского работника и судебно-медицинского эксперта.

Аргументировано и доведено, что следователь может использовать собственные знания, в том числе и в области медицины, только для правильной и эффективной организации проведения следственных (розыскных) действий, для выбора специалиста с необходимой специализацией, квалификацией, образованием, опытом работы и для формулирования необходимых задач и вопросов для специалистов и экспертов.

Предложена классификация форм использования специальных медицинских знаний в зависимости от процессуальной значимости результатов их использования (процессуальная и непроцессуальная).

Определено, что использование специальных медицинских знаний специалистом-медиком или судебно-медицинским экспертом при раскрытии преступлений происходит в таких следственных (розыскных) действиях: осмотр места происшествия и осмотр трупа; эксгумация; освидетельствование; следственный эксперимент; получение образцов для экспертизы; проведение экспертизы; следственные (розыскные) действия с участием малолетнего или несовершеннолетнего лица.

Определено, что следственные (розыскные) действия и проведение судебно-медицинской экспертизы являются основными формами использования специальных медицинских знаний. Предложено не занижать ценность использования специальных медицинских знаний в форме следственных (розыскных) действий.

Исследован алгоритм привлечения специальных медицинских знаний при проведении следственных (розыскных) действий.

Исследовано компетенцию судебно-медицинской экспертизы в зависимости от объектов исследования: экспертизы трупов в случаях насильственной смерти; экспертизы трупов при подозрении применения насилия или с других обстоятельств, обуславливающих необходимость такой экспертизы; экспертизы потерпевших, подозреваемых и других лиц; экспертизы вещественных доказательств; экспертизы по материалам уголовных дел.

Определены пробелы в законодательстве относительно процессуального регулирования использования специальных медицинских знаний и сформированы соответствующие рекомендации и предложения.

Ключевые слова: консультативная помощь специалиста, врач в уголовном производстве, специалист, специалист – медицинский работник, судебно-медицинский эксперт, судебно-медицинская экспертиза, специальные медицинские знания, формы использования специальных медицинских знаний.

SUMMARY

Kovalevska E. V. Use of special medical knowledge during the investigation of crimes. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.*

Thesis for a Candidate Degree in Law Sciences in the specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination; operatively-search activity. – PJSC «Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management». – Kyiv, 2018.

In the dissertation on the basis of the study of the provisions of national legislation, scientific works, literary sources, the results of the generalization of investigative, judicial practice and official statistics, a set of problem issues arising from the use of special medical knowledge during the pre-trial investigation, including the conduct of forensic medical examination. The scientific definitions of the concepts of special knowledge and special medical knowledge are researched. Formulated the author's definition of the concept of special medical knowledge. The content of elements of the structure of special medical knowledge is disclosed. Improved and suggested self-definitions of a medical specialist and forensic expert. The possibility and expediency of the investigator to use their own medical knowledge in the investigation of crimes was investigated. The classification of forms of use of special medical knowledge depending on procedural significance of the results of their use (procedural and non-procedural) is proposed. It is stated that investigative (search) actions and forensic medical examinations are the main forms of using special medical knowledge. Investigative (search) actions are determined, during which special medical knowledge of knowledgeable persons is used. The algorithm of the attraction of special medical knowledge during investigative (search) actions is investigated. The competence of forensic examination depending on the research objects is revealed. The legislative gaps in the procedural regulation of the use of special medical knowledge and the relevant recommendations and proposals have been established.

Keywords: expert advisory assistance, doctor in criminal proceeding, specialist, specialist – medical worker, forensic medical expert, forensic medical examination, special medical knowledge, forms of use of special medical knowledge.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 09.11.2018. Замовлення 529.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mai: lesya3000@ukr.net